

نقوش هندسی اسلامی

اریک بروک

ترجمه‌ی بهروز ذبیحیان

انتشارات مازیار، ۱۳۸۷

نقوش هندسی در بیشتر آثار هنر و معماری اسلامی دیده می‌شوند، اما پرسش این است که این نقوش چگونه به این شکل درآمده‌اند؟ ممکن است این نقوش دارای تحلیل ریاضی نیز باشند، در اندازه‌ها و نحوه‌ی قرارگیری آن‌ها در کنار هم، اندازه‌ی یک زاویه و غیره. در قرن بیست و یکم، هندسه هنگامی دارای معنا می‌شود که بتوان از ابزارهایی چون نقاله، علم مثلثات و ماشین حساب استفاده کرد. در کتاب حاضر از جنبه‌ای به نقوش هندسی اسلامی نگاه شده است و مطالعه‌ی آن کمک می‌کند تا از فراز شانه‌های طراحان سنتی این نقوش مورد توجه قرار گیرد. تجربه‌ی کامل کردن نقوش هندسی از طریق رسم مرحله به مرحله‌ی آن‌ها روش مناسبی است برای شناخت اینکه طراحان قرون گذشته چگونه چنین نقوش پیچیده‌ای را ابداع کرده‌اند. تنها ابزارهای لازم برای رسم نقوش کتاب حاضر، همان‌هایی است که صدها سال پیش در دسترس ابداع‌کنندگان این نقوش بوده است: یک خط‌کش غیر مدرج و یک پرگار.

روشی که در کتاب مورد استفاده قرار گرفته، مبتنی بر اصول ساده‌ای است که متعلق به روش سنتی رسم هستند. خواننده کتاب همراه با نویسنده نقوش پایه‌ای مختلفی را گام به گام رسم می‌کند تا از این طریق برای وی مشخص شود که کدامین خط‌ها می‌بایست هم‌دیگر را قطع کنند و این روند تا نمایان شدن نقش نهایی ادامه می‌یابد.

قابل ذکر است که بیشتر نقوش و طرح‌های هندسی موجود در هنر و معماری اسلامی، در حقیقت براساس تکرار یک نقش مایه ساخته شده‌اند. این نقش مایه طوری طراحی می‌شود که قابلیت تکرار داشته باشد و به همین دلیل تمامی تکرارها در هم چفت می‌شوند. نقوشی که در کتاب حاضر به آنها پرداخته می‌شود، در شبکه‌ی مربع، یا در شبکه‌ی شش ضلعی کشیده شده‌اند و برای به دست آوردن نقش کلی و گسترش حاصل از آن می‌بایست هر نقش را در شبکه‌ی مربوط به خود تکرار کرد. به همراه نقوش معرفی شده در کتاب، متن کوتاهی نیز درباره‌ی سال و محل استفاده آن نقش و توضیح مختصری در ارتباط با آن محل نوشته شده است.

نویسنده برای هر نقش ابتدا تاریخ میلادی و سپس هجری را آورده است. در حقیقت مکانی که برای هر نقش در این کتاب ارائه شده یکی از چندین مکانی است که آن بخش زینت‌بخش آن‌ها بوده است و این در حالی است که این مجموعه تنها گزیده‌ای از نقوش تزیینی است که از بین میراث عظیم هنری جهان اسلام انتخاب شده است. تنوع سبک‌های نقوش هندسی بسیار زیاد است و تفاوت در مکان و زمان استفاده از یک نقش معین، تفاوت‌هایی در جزئیات و خصوصیات آن نقش ایجاد می‌کند. در این کتاب، انواعی از طرح‌ها و سبک‌های هندسی گردآوری شده‌اند و سعی گردیده تا نشان داده شود که گرچه این نقوش در نگاه نخست بسیار متفاوت و متمایز از یکدیگر به نظر می‌آیند، اما در عین حال شباهت‌های زیادی نیز بین آنها وجود دارد.

کتاب با لوح فشرده‌ای همراه است و بر روی آن صفحات آماده رنگ‌آمیزی، مراحل قدم به قدم رسم نقوش کتاب که براساس پیچیدگی و دشواری رسم تقسیم‌بندی شده‌اند، نمونه‌های پویانما شده‌ای از نقوش دیگر و نمونه‌ی کامل شده‌ای از چند طرح برای کاغذ دیواری مناسب برای صفحه نمایشگر کامپیوتر آورده شده است. بیشتر گروه‌های سنی مخاطب کتاب هستند و می‌توان از مطلب آن برای تدریس در مدارس یا بعضی از واحدهای دانشگاهی استفاده کرد.

کتاب ابتدا به گروه‌بندی نقوش هندسی پرداخته، و سپس اصول رسم، نقوش هندسی: مرحله‌ی نخست: مسجد جامع قرطبه، مسجد جامع قیروان، مدرسه مستنصریه و... مرحله دوم: مسجد جامع هرات، قصرالحمرا، مقبره سلجوقی، مجموعه خاوند خاتون و مرحله سوم به مسجد الصالح طلابع، مدرسه‌ی علی بن یوسف، مقبره جلال‌الدین حسین... پرداخته است.